

AUTOREFERAT

1. Imię i nazwisko: Magdalena Bogusławska

2. Posiadane dyplomy i stopnie:

1997 – tytuł magistra filologii polskiej (specjalności: historia literatury polskiej i animacja kultury) na Wydziale Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego, uzyskany na podstawie pracy magisterskiej *Monografia spektaklu domowego Teatru Wiejskiego „Węgajty”*, napisanej pod kierunkiem prof. dr. hab. Zbigniewa Osińskiego.

2004 – stopień naukowy doktora nauk humanistycznych w zakresie literaturoznawstwa, nadany uchwałą Rady Wydziału Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego na podstawie rozprawy doktorskiej *Teatr i dramaty południowosłowiański wobec tradycji widowiskowych regionu*, napisanej pod kierunkiem dr. hab. Krzysztofa Wrocławskiego prof. UW.

3. Informacje o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych/artystycznych

1998–2004 – doktorantka na Wydziale Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego w Instytucie Sławistyki Zachodniej i Południowej;

1999/2000 – lektor języka polskiego na Uniwersytecie im. św. Cyryla i Metodego w Skopju (Republika Macedonii).

1.10.2004–30.09.2006 – asystent w Instytucie Sławistyki Zachodniej i Południowej na Wydziale Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego;

Od 1.10.2004 do dziś – adiunkt w Instytucie Sławistyki Zachodniej i Południowej na Wydziale Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego.

4. Osiągnięcia naukowe/artystyczne

Jako osiągnięcie wynikające z art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie ustaw (Dz. U. nr 65, poz. 595 ze zm.) chciałabym wskazać monografię autorską *Obraz władzy we władzy obrazu. Artystyczne konceptualizacje wizerunku Josipa Broza Tity*, wyd. Wydział Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego i Wydawnictwo „Libron”, Warszawa – Kraków 2015, ss. 464, ISBN 978-83-65148-11-7.

Monografię *Obraz władzy we władzy obrazu* opracowałam w ramach grantu *Josip Broz Tito – od spektaklu władzy do teatru pamięci*, realizowanego od 8.03.2013 r. do 7.03.2015 r. ze środków przyznanych mi przez Narodowe Centrum Nauki w 3 edycji programu „Opus”. Projekt ten dotyczył po pierwsze sposobów kształtowania wizerunku przywódcy socjalistycznej Jugosławii, Josipa Broza Tity oraz realizowanego przezeń modelu władzy zwanego titoizmem, a po drugie współczesnej recepcji tych zjawisk, ich miejsca, trwałości i funkcji w postjugosłowiańskim porządku pamięci. Tym dwóm układom interpretacyjnym – historycznemu (biograficznemu) i współczesnemu („nekrograficznemu”) – odpowiadają zawarte w tytule terminy – „spektakl władzy” czy też, szerzej, „spektakl polityczny” oraz kategoria „teatru pamięci”. One też określiły perspektywę metodologiczną prowadzonych przeze mnie badań. Za punkt wyjścia przyjąłam założenie, że specyfika danego systemu władzy i sposobów jej sprawowania ujawnia się w historycznie zmiennych formach i praktykach o charakterze performatywnym, które generują określone struktury symboliczno-ideologiczne. Należą do nich rytuały polityczne, spektakle partyjne, steatralizowane działania przywódcy otoczonego kultem, a także ceremonialne i estetyzacyjne zabiegi związane z jego osobą czy organizowane odgórnie propagandowe widowiska masowe. Jest to więc krąg zagadnień, rozpatrywanych przez antropologię widowisk czy performatykę, bliski moim dotychczasowym zainteresowaniom i doświadczeniom teatrologicznym, którym dałam wyraz zarówno w pracy magisterskiej *Monografia spektaklu domowego Teatru Wiejskiego „Węgałty”* oraz w rozprawie doktorskiej *Teatr i dramaty południowosłowiański wobec tradycji widowiskowych regionu*, a także w licznych publikacjach (zał. 2.I.B).

Drugi obszar prac badawczych wyznaczyły problemy recepcji oraz kulturowej aktualizacji i funkcjonalizacji tak wizerunku samego Josipa Broza, jak i obrazu państwa, któremu ów przewodził. Zjawiska, formy i praktyki związane z współczesną percepcją jugosłowiańskiej przeszłości (różnorodne zrytualizowane praktyki komemoratywne, ekspozycje muzealne, designerskie wizualizacje, projekty i obiekty artystyczne, spektakle teatralne, performanse oraz filmy) określiłam zaczerpniętym od Frances A. Yates mianem „teatru pamięci”, ponieważ ustaliłam, że tworzą one swoistą dynamiczną strukturę mnemoniczną, rządzącą się określonymi prawami i logiką. Obserwacje te wpisują się w nurt aktualnych badań pamięciologicznych, według których sposób istnienia współczesnej (ponowoczesnej) „ars memoriae” dowodzi potrzeby materialnych zakotwiczeń pamięci – w zapisie, w przestrzeni, w przedmiocie, w obrazie. A zatem zadanie, jakie postawiłam sobie w toku prac nad projektem, polegało na tym, by odczytać i opisać relacje zachodzące pomiędzy wyobrażeniem a jego materialnymi reprezentacjami bądź emblematami, czyli między porządkiem rzeczy a porządkiem idei. Ta właśnie kwestia wszechobecnej (a motywowanej procesami cywilizacyjnymi, rozwojem technologicznym i głębokimi przemianami form komunikacji) praktyki unaoczniania przeszłości, stała się dominującym motywem moich badań i bezpośrednim impulsem do napisania książki poświęconej artystycznym, tj. wizualnym konceptualizacjom wyobrażeń Josipa Broza Tity jako przedmiotu quasi-religijnej czci oraz jako figury pamięci. Tak sprofilowane prace nad tematem wykazały ponadto konieczność podjęcia opracowanego dotychczas w ograniczonym stopniu, wielowątkowego zagadnienia relacji pomiędzy sztuką i polityką, którą to relację uważam za paradygmatyczną dla formowania świadomości i kultury artystycznej Słowian południowych. Problematyka ta obejmuje wiele kwestii szczegółowych, takich jak: estetyczne formy organizacji, reprezentacji i legitymizacji władzy politycznej w socjalistycznej Jugosławii, propagandowa instrumentalizacja tych praktyk, wykorzystywanie zabiegów estetyzacji, kodów wizualnych, prac i działań artystycznych oraz designu w wysiłku upamiętniania spornej przeszłości oraz w procesie demitologizacji i reinitologizacji jej głównego aktora.

Wskazane powyżej wątki starałam się rozwinąć w książce habilitacyjnej, przy czym przekroczyła ona swym zakresem wyznaczony przez temat grantu obszar problemowy. Stało się to możliwe dzięki włączeniu rozważań zogniskowanych wokół

zagadnień ikoniczności (okazało się bowiem w toku badań, że postać Tity reprezentuje ten sposób społecznego istnienia – w obrazie i poprzez obraz – bardziej niż którykolwiek z bałkańskich przywódców socjalistycznych) oraz analizie przedsięwzięć artystycznych, które ze świadomości i doświadczeń kultury wizualnej czerpią swój budulec i na tej podstawie dokonują przekładu materiału historycznego na język sztuki. Zagadnienia stanowiące trzon problemowy grantu *Josip Broz Tito – od spektaklu władzy do teatru pamięci* podejmowałam również w licznych, opracowywanych równolegle do pracy nad książką artykułach publikowanych w czasopiśmie i tomach zbiorowych. Ich najważniejszą część stanowi cykl tekstów poświęconych Josipowi Brozowi Ticie. Omawiają one procesy mitologizacji oraz tryby estetyzacji postaci jugosłowiańskiego prezydenta i jego rządów. Przynoszą namysł nad nostalgicznymi i ludycznymi zastosowaniami wizerunku jugosłowiańskiego przywódcy oraz socjalistycznej ikono sfery we współczesnej kulturze popularnej i praktykach turystycznych. Dotyczą także zarówno form muzealizacji, jak i kontestacji pamięci o tych fenomenach przeszłości (zał. 2.I.B). Wymienione tu zagadnienia prezentowałam również w licznych wystąpieniach konferencyjnych (zał. 2.IV), a także na wykładach i prelekcjach gościnnych w różnych ośrodkach naukowych oraz instytucjach popularyzujących wiedzę (zał. 3.VI).

Dzięki grantowi *Josip Broz Tito – od spektaklu władzy to teatru pamięci*, a także dzięki stażom badawczym, przyznanych mi na mocy umów o współpracy w dziedzinie edukacji i kultury rządu RP z zagranicą, oraz Środkowoeuropejskiemu Programowi Wymiany Uniwersyteckiej CEEPUS, przeprowadziłam liczne kwerendy biblioteczne, archiwalne i muzealne oraz badania terenowe w Serbii, Chorwacji, Macedonii i Czarnogórze (zał. 3.IV). Kluczowa dla pracy nad książką *Obraz władzy we władzy obrazu* okazała się nawiązana w 2009 roku, a kontynuowana przeze mnie do dziś współpraca z Muzeum Historii Jugosławii w Belgradzie (Muzej istorije Jugoslavije), będącym głównym ośrodkiem dokumentacji życia i działalności Josipa Broza Tity oraz historii socjalistycznej Jugosławii. Instytucja ta prowadzi nie tylko działalność wystawową, ale także rozwija aktywność badawczą, którą można by zdefiniować, odwołując się do upowszechnionego na gruncie polskim przez Piotra Piotrowskiego terminu muzeum krytycznego. Prace nad tematem mogłam również rozwinąć, nawiązując w 2013 roku współpracę z zespołem prof. Momčila Pavlovicia z Instytutu Historii Współczesnej w Belgradzie (Institut za savremenu istoriju). Jej efektem było

m.in. wystąpienie *Politički i umetnički aspekti recepcije jugoslovenskih likovnih umetnosti u komunističkoj poljskoj (Polityczny i artystyczny wymiar recepcji sztuki jugosłowiańskiej w PRL)* na organizowanej przez tę placówkę konferencji *Jugoslovensko-poljski odnosi u XX veku / Stosunki jugosłowiańsko-polskie w XX wieku* (9-10.10.2014 r.) oraz staż badawczy w Belgradzie we wrześniu i październiku 2015 roku, związany z tematem formowanie wizualnych kodów tożsamości historycznej Serbii. Zostałam ponadto zaproszona przez zespół Instytutu Etnograficznego Serbskiej Akademii Nauk i Sztuk do udziału w badaniach terenowych prowadzonych w ramach projektu badawczego *Nematerijalno kulturno nasleđe u multietničkim zajednicama Banata (Niematerialne dziedzictwo kulturowe wieloetnicznych wspólnot Banatu)* pod kierunkiem dr Mladeny Prelić (w maju i październiku 2014 r.). W ramach tego etnograficznego przedsięwzięcia realizowałam autorski temat *Dłgie trwanie „braterstwa i jedności”*, dotyczący trwałości tradycji socjalistycznej Jugosławii i ich reinterpretacji w kontekście procesów transformacji systemowej wśród wieloetnicznych społeczności wiejskich regionu Banatu (wyniki częściowo zasygnalizowałam w rozprawie habilitacyjnej, pozostałe wymagają jeszcze dodatkowych badań w terenie oraz lektur, namysłu i dyskusji).

Opis rozprawy habilitacyjnej

Książka *Obraz władzy we władzy obrazu* ukazuje proces kształtowania, czy też – mówiąc za Bronisławem Baczką i Peterem Burke’em – „fabrykowania” wizerunku przywódcy socjalistycznej Jugosławii Josipa Broza Tity w dwóch odsłonach: w czasach jego rządów sprawowanych do śmierci w 1980 roku oraz w okresie późniejszym (czyli od lat 80. po obecne). Pierwszy etap wyznaczają procesy instytucjonalizacji panowania Tity w latach wojny i partyzanckiej, oparte na wykorzystaniu wojskowej czy też wodzowskiej formuły przywództwa, a następnie w dekadach powojennych za pomocą działań propagandowych, które stymulowały – kształtując się w dużym stopniu oddolnie – parareligijny, masowy kult osoby jugosłowiańskiego prezydenta. Wbrew potocznym (działającym na zasadzie kompensacji) przekonaniom o wyjątkowości tej formuły sprawowania władzy, którą można uznać za lokalną odmianę kultu jednostki, realizowała ona uniwersalne schematy i mechanizmy, a także czerpała ze strategii politycznych i estetycznych,

wypróbowanych przez rządy hołdujące autorytaryzmowi, mającemu bogate tradycje tak w Europie, jak i na Bałkanach. Obok paradygmatycznego dla państw komunistycznych wzorca stalinowskiego istotną rolę w procesie fabrykowania charyzmy Josipa Broza odegrał model monarchiczny zarówno w wariacie habsburskim, jak i karađorđeviciowskim, a nawet wpływy postkolonialnych krajów Trzeciego Świata, z którymi prezydent SFRJ utrzymywał kontakty pod egidą Ruchu Państw Niezaangażowanych).

Chcę jednak podkreślić, że dla antropologicznie zorientowanej analizy, jaką przeprowadzam w rozprawie *Obraz władzy we władzy obrazu*, poznawcza wartość fenomenu titoizmu leży nie w uniwersalności matryc rozpoznawalnych za pomocą narzędzi politologicznych, ale w jego kulturowo motywowanej endemiczności. W takim ujęciu titoizm, będący tak ucieleśnieniem zasady jugosłowiańskiego przywództwa, jak i formą jego społecznej instytucjonalizacji, należy rozpatrywać nie tyle jako doktrynę czy system polityczny, ile jako opartą na pewnym typie relacji społecznej, rządzącą się własną logiką i zasadami odmianę kultury władzy. Postać Josipa Broza Tity, jego wizerunek jako *fictiō*, czyli wytworzona, artificialna konstrukcja wyobrażeniowa – powołana do życia mocą komunistycznej propagandy, a wkrótce potem sprawnie zaadaptowana na grunt wojenno-rewolucyjnej mitologii, socjalistycznej katechezy i masowego, quasi-religijnego rytuału politycznego – tworzy symboliczne centrum tej kultury. Do śmierci marszałka, a także w okresie, jaki nastąpił po niej, kult charyzmatycznego przywódcy, będącego głównym spoiwem wielonarodowego, federacyjnego państwa, pozostawał osią praktyk politycznych, a także związanych z nimi działań, zachowań i postaw społecznych. Co więcej był on także wyznacznikiem, jeśli nie orientacji światopoglądowych, to z pewnością samookreśleń tożsamościowych, tak zbiorowych, jak i indywidualnych. Jako taki pozostaje nadal żywo obecny w wyobraźni i mentalności, w aksjologii i duchowo-symbolicznej konstrukcji południowośłowiańskich społeczeństw, w lokalnych tradycjach życia politycznego i formach ładu społecznego.

Drugi plan rozważań podjętych w omawianej monografii obejmuje zdarzenia i procesy, które przypadły na okres naznaczony głębokim kryzysem politycznym, gospodarczym i społecznym, dramatycznym rozpadem wielonarodowej federacji jugosłowiańskiej, a następnie doświadczeniem transformacji systemowej. Zjawiska te

w decydujący sposób określiły dynamikę społecznej recepcji fenomenu *titoizmu* oraz wyznaczyły miejsce, jakie postać Tity zajmuje aktualnie w pamięci kulturowej narodów/krajów postjugosłowiańskich. Współcześnie obraz jugosłowiańskiego przywódcy (choć brak podpórek ideologicznych, legitymizujących jego pierwotne sensy oraz systemu politycznego, zapewniającego mu stabilność) wydaje się figurą zdolną nadal ewokować angażujące społecznie treści, a z pewnością stanowi nieusuwalny element pamięci o socjalistycznej Jugosławii, lejtmotyw niedomkniętej opowieści o jugosłowiańskim doświadczeniu totalitarnym. Przez jednych Josip Broz bywa kwestionowany i odrzucany jako sprawny realizator stalinowskiej lekcji, cyniczny komunistyczny dyktator, przez innych zaś jest afirmowany i eksploatowany jako obiekt nostalgicznego sentymentu, fantazmat zapełniający ideowo-aksjologiczne *vacuum*, antidotum na poczucie niedostatku sensu historycznych wydarzeń, alternatywa dla prawicowych ekstremizmów, znak sprzeciwu wobec retradycjonalizacji dyskursu publicznego i polityki zerwania z przeszłością, a w końcu horyzont dla (w istocie swej daremnych) dążeń do restytucji, choćby tylko symbolicznej, niemożliwej już wielonarodowej wspólnoty.

Spojrzenie na idiomatykę wizerunku jugosłowiańskiego przywódcy przez pryzmat lokalnej formuły władzy, ujmowanej w wymiarze działań symbolicznych, będących ważną, choć w tradycyjnym dyskursie historiograficznym niedostatecznie docenianą, komponentem praktyki politycznej i jej społecznej percepcji, wymagało uwzględnienia zjawisk definiowanych jako estetyczne/artystyczne. Stąd też przedmiotem swych rozważań uczyniłam zarówno te prace i działania, które były włączane w procedury stanowienia i legitymizacji rządów marszałka, a dziś współtworzą ikonografię jugo- i Titonostalgii (w tym wypadku korpus stanowią przede wszystkim portrety Josipa Broza autorstwa artystów „nadwornych” – Antuna Augustinčicia, Božidara Jakaca, Mošy Pijadego, Omera Mujadžicia i in.), jak i te, które poprzez ironię, mniej lub bardziej jawną krytykę oraz kontestację i subwersję przyczyniały się do relatywizacji społecznego obrazu przywódcy, uczestniczyły (bądź aktualnie uczestniczą) w jego dekonstrukcji, demitologizacji i reinterpretacji. Mam tu na myśli sygnowane mianem sztuki krytycznej dokonania twórców wizualnych pochodzących z krajów postjugosłowiańskich, których zbliża do siebie potrzeba artystycznego przepracowania i zrozumienia traumy dramatycznego końca wielonarodowego państwa. Ów nurt tematyczny stanowi, w moim przekonaniu,

differentia specifica współczesnej sztuki krajów dawnej Jugosławii, w istotny sposób określającą jej tożsamość. Należą doń artyści, którzy ukształtowali swój warsztat, styl, a przede wszystkim sposób rozumienia (zadań) sztuki w czasach socjalistycznej Jugosławii (m.in. Mladen Stilinović, Bálint Szombahty, Lazar Stojanović, Dušan Makavejev, Sanja Iveković, Tomislav Gotovac, Dragan Srdić), oraz ci, którzy pierwsze twórcze doświadczenia zdobywali w warunkach kryzysu, jaki nastąpił w związku z rozpadem federacji (np. Igor Grubić, Nemanja Cijanović, Igor Bošnjak, Jasmina Cibic). Podczas gdy pierwsi eksploatują znaki graficzne, style, ikonosferę socjalizmu, wykorzystując charakterystyczne rekwizyty – ślady przeszłości, rzeczy, pamiątki; drudzy większą rolę przywiązują do obrazu, imaginacyjnego konstruktowi, do kreacji wizualnej opowieści za pomocą nowoczesnych środków wyrazu. Innymi słowy, odchodzą od metonimii jako zasady twórczej w stronę metafory, ku działaniu kreacyjnemu, przekształcającemu, krytycznemu.

W związku z powyższym należy podkreślić, że rozprawa habilitacyjna *Obraz władzy we władzy obrazu* stanowi wkład w ukierunkowane komparatystycznie badania nad doświadczeniem i kulturowym dziedzictwem komunizmu jako znaczącym elementem społecznego imaginarium, organizującym pamięć historyczną w krajach postjugosłowiańskich. Jest ponadto odpowiedzią na zainteresowania związane z aktualnymi i mającymi charakter translokalny czy też globalny przemianami społecznymi i kulturowymi, zachodzącymi w przeciągu ostatnich trzech dekad w krajach południowosłowiańskich. Są one sygnowane mianem „tranzycji”, czyli określeniem o nieco innych konotacjach niż stosowane w kontekście polskim pojęcie transformacji – o ile bowiem w Polsce upadek systemu komunistycznego i „rewolucja 1989 roku” uznawane są za momenty, które zainicjowały procesy demokratyzacji identyfikowane zasadniczo z normalizacją, wiarą w przyszłość, wolnością i rozwojem, o tyle w przypadku większości krajów postjugosłowiańskich stały się one tylko początkiem systemowej zmiany, co synonimem rozpadu, cywilizacyjnego regresu i emancypacji wspólnot narodowych obarczonej traumą bratobójczej wojny. Antidotum na te zjawiska odczuwane jako symptomy kryzysu post-jugosłowiańskich narodów stała się politycznie motywowana strategia kulturowej retrospektywy (retradycjonalizacji) i związany z nią „terror” narodowej czy też – precyzyjniej – nacjonalizowanej historii. W tych warunkach ogląd i ocena doświadczenia komunizmu okazują się zdecydowanie mniej jednoznaczne niż ma to

miejsce chociażby w warunkach polskich i jako takie stanowią poważne wyzwanie badawcze.

W planie rozważań teoretycznych monografia *Obraz władzy we władzy obrazu* włącza się w nurt nowoczesnej refleksji z zakresu antropologicznie zorientowanych *visual studies* (mam tu na myśli koncepcje Mieke Bal, W.T. Mitchella, Petera Burke'a i in.). Problemową oś rozprawy stanowi kwestia społecznego bytu obrazu, przy czym kategoria obrazu jest tu rozumiana różnorodnie. Po pierwsze jako określona konstrukcja wyobrazeniowa – zarówno forma symboliczna legitymizująca i strukturująca praktyki władzy oraz ucieleśniająca określoną koncepcję przywództwa politycznego, jak i przynależne do kulturowego porządku imaginacyjnego miejsce pamięci (w rozumieniu ustalonym przez Pierre Nora i kontynuatorów jego teorii). W interpretacji wątków z zakresu antropologii władzy wykorzystałam m.in. koncepcje fabrykacji charyzmy Bronisława Baczki i Petera Burke'a, wyprowadzoną z tekstów Michela Foucaulta kategorię obecności panoptycznej, teorię „drugiego ciała władcy” Ernsta Kantorowicza oraz wizję władzy jako uczestnictwa i praktyki ustanawiania symbolicznego centrum rzeczywistości społecznej Clifforda Geertza. Po drugie pojęcie obrazu zostało odniesione w monografii do zabiegów estetyzacji, związanych z tworzeniem i podtrzymywaniem przywódczego image'u, przede wszystkim zaś do artystycznych konceptualizacji i materialnych realizacji treści wyobrazeniowych. Mam tu na myśli takie sztuczne (plastyczne, rytualne/ceremonialne, werbalne itp.) przedstawienia jakości imaginacyjnych, których zadaniem jest uosabianie mocy, figuracja systemu i które zostają włączone w złożony kompleks taktyk służących wywyższeniu przywódcy oraz w nurt ideologicznej pedagogiki totalitarnego systemu politycznego. A zatem z zagadnieniem społecznego funkcjonowania obrazu nierozłącznie wiąże się założenie o jego performatywności, tj. mocy kreowania i zmieniania rzeczywistości poprzez nie tylko zorganizowaną animację politycznej sceny, ale także „inscenizowanie” spojrzenia, modelowanie myślenia, ewokowanie pożądanych emocji oraz generowanie określonych reakcji społecznych i wydarzeń. Widziany w tej perspektywie obraz/wizerunek Tity jawi się jako instrument czy też szerzej – istotny agens w procesie wyrażania i stanowienia podmiotowości przywódcy, wytwarzania i pielęgnacji jego charyzmy, kreowania efektu (panoptycznej) obecności władzy, podtrzymywania stosunków zależności i hierarchii. Tak sprofilowana optyka pozwala przekroczyć przyjęte (i, jak się wydaje,

wyeksplloatowane] w badaniach podjętego tematu paradygmaty interpretacyjne: historyczno-polityczny, biograficzny, historyczno-ideologiczny. Stwarza także warunki, by przedstawić tytułowe zjawisko w kontekstach ważnych z punktu widzenia nośnych we współczesnej humanistyce tematów, takich jak: zagadnienie polityczności działań artystycznych i procedur estetyzacji polityki, mechanizmów pamięci kulturowej/społecznej oraz strategii i praktyk komemoracyjnych, udziału wyobraźni, form symbolicznych, a także „niepolitycznych” instytucji oraz ideologii w kulturze władzy i polityce.

A zatem podjęty w monografii temat fabrykacji wizerunku przywódcy wymagał podejścia interdyscyplinarnego, co pozwoliło wprowadzić w krąg zainteresowań slawistycznych problematykę związaną z kulturą wizualną, widowiskami kulturowymi oraz z nowoczesnymi formami teorii i praktyk artystycznych. Na podstawie przeprowadzonych badań została wypracowana nośna poznawczo propozycja metodologiczno-teoretyczna, łącząca w sobie najnowsze ustalenia takich dyscyplin i subdyscyplin naukowych, jak: antropologia kulturowa (antropologia komunizmu, antropologia władzy, antropologia polityki), kulturoznawstwo slawistyczne, performatyka, *visual studies*, studia nad pamięcią społeczną i muzeologia.

Szeroką ramą dla rozważań podjętych w książce są osiągnięcia współczesnej slawistyki, która dąży do poszerzenia obszaru swych zainteresowań – coraz częściej szuka teoretycznych inspiracji poza własnym obszarem, przełamuje logocentryzm, wychodzi poza paradygmat filologiczny i zwraca się ku różnym, także „nietekstowym” zjawiskom kultury, stając się polem nowoczesnych badań o charakterze interdyscyplinarnym. Na nowo definiuje swój przedmiot i osadza zainteresowania badawcze w różnych, dotąd często pomijanych porządkach intelektualnych, a to pozwala jej na innowacyjne odświeżenie zainteresowania tematami pozornie zamkniętymi i wyczerpanymi, a przede wszystkim wspomaga rozumienie złożonych, polimorficznych zjawisk współczesności. Jest otwarta na twórcze wykorzystanie kompetencji metodologicznych z zakresu antropologii, kulturoznawstwa, filozofii kultury, teorii praktyk wizualnych, a także innych dziedzin humanistyki i w tym sensie staje się przestrzenią spotkania, dialogu i wymiany dokonań naukowych.

Intencją moją jako autorki rozprawy *Obraz władzy we władzy obrazu* było zatem otwarcie nowych, obiecujących poznawczo pól badawczych. Zaproponowane w monografii ujęcie zagadnienia wizerunku Tity i praktyk władzy przez pryzmat fenomenów i właściwości kultury wizualnej na tle badań i literatury przedmiotu powstającej czy to w Polsce, czy też za granicą (przede wszystkim w krajach południowo-wschodnich) wydaje się propozycją innowacyjną. Jednocześnie perspektywa budowana na doświadczeniach polskich pozwala wnieść do rozważań na temat percepcji epoki komunizmu w jej wariacie jugosłowiańskim nowe wartości i przełamać interpretacyjne schematy. Monografia może być ponadto przyczynkiem do podjęcia takich tematów, jak zagadnienie kulturowych modalności komunistycznej formuły rządów i przywództwa politycznego czy zjawisko bałkańskiego idiomu kultury władzy. Może również inspirować do kontynuacji badań poświęconych wizualnym kodom tożsamości kulturowej oraz (nowym) praktykom artystycznym w byłych krajach jugosłowiańskich.

5. Omówienie pozostałych osiągnięć naukowo-badawczych

Pokłosiem prowadzonych przeze mnie systematycznie prac badawczych, w tym także licznych realizowanych za granicą – w Serbii, Czarnogórze, Chorwacji i Macedonii – poświęconych komunizmowi i procesom jego akomodacji w Jugosławii w drugiej połowie XX wieku, obok artykułów, referatów, wykładów uniwersyteckich i prezentacji popularyzatorskich, stał się również cykl interdyscyplinarnych konferencji naukowych, związanych z tą tematyką (zał. 3.I), które współorganizowałam m.in. w ramach działalności międzyinstytutowego Zespołu Badań Kultury Komunizmu w Europie Środkowej i na Bałkanach. Wspólnym mianownikiem tych interdyscyplinarnych spotkań naukowych o zasięgu krajowym i międzynarodowym, a także współredagowanych przeze mnie tomów zbiorowych, powstałych z ich inspiracji (*Popkomunizm. Doświadczenie komunizmu a kultura popularna; Komunistyczni bohaterowie: t. 1 Tradycja, kult, rytuał i t. 2 Przemiana, bunt, odrzucenie; Komunizm na peryferiach. Rubież ideologii i rzeczywistości społecznej; Zmysłowy komunizm. Somatyczne doświadczenie epoki*; dane bibliograficzne w zał. 2.I.B) był namysł nad antropologicznie zdefiniowaną cywilizacją komunizmu, jej społecznym, polityczno-historycznym i

symbolicznym aspektem. Z uwagi na geograficzno-kulturowe zróżnicowanie prezentowanego materiału celem cyklu konferencji i serii publikacji stało się wypracowanie podstaw metodologicznych komparatystycznego ujęcia tej tematyki. Podejmowane we wskazanych tu monografiach zbiorowych tematy, wśród których należy wymienić: fenomen komunistycznego projektu antropologicznego, jego derywacje i przewartościowania, problem socjalistycznej kultury masowej oraz współczesnego rezonowania dziedzictwa i pamięci o komunizmie w kulturze popularnej, a także zagadnienie zjawisk peryferyjnych, marginalnych z punktu widzenia systemu czy kwestia strategii oporu i alternatywnych form zaangażowania w istotny sposób ukierunkowały moje zainteresowania naukowe i pozwoliły stworzyć szeroki kontekst dla tematu opracowanego w rozprawie habilitacyjnej. Z kolei ustalenia wynikłe z prac cząstkowych, realizowanych przeze mnie w ramach badań poświęconych jugosłowiańskiemu komunizmowi, a prezentowane w licznych artykułach, m.in.: *„Titofania”. Formy obecności symbolicznej Josipa Broza Tity w Jugosławii doby socjalizmu; Wyspy szczęśliwe Josipa Broza Tity. Zastosowanie kategorii kuriozalności w analizie praktyk władzy; Egzotyczni przyjaciele Josipa Broza Tity. O recepcji udziału SFRJ w Ruchu Państw Niezaangażowanych w perspektywie postjugosłowiańskiej; Kuća na promaji. Szkic o mauzoleum Josipa Broza Tity; Tito od kuchni. Popularne (re)konstrukcje obrazu komunistycznej Jugosławii; Pop-postkomunističke nostalgije; Kartografowanie komunizmu czyli peerelowska Warszawa w tematycznych przewodnikach turystycznych; U potrazi za novim identitetom grada. "Alternativne" reinterpretacije socijalističkog nasleđa Varšave i Beograda, Przepis na rewolucję. Macedońskie časopismo „Fokus” (1969-1972) wobec obyczaju, polityki, sztuki* (pełne dane bibliograficzne w zał. 2.I.B), pozwoliły zaadaptować na grunt badań jugoslawistycznych i twórczo rozwinąć tezę o performatywnym charakterze praktyk symbolicznych, składających się na kulturę władzy coraz silniej zależną od medium widowiska i obrazu.

Ważnym etapem w moich badaniach nad socjalistyczną Jugosławią i jej recepcją okazała się aktywność w międzynarodowej sieci badawczej, utworzonej w ramach projektu *Komparativni postsocijalizam: slavenska iskustva (Komparatywny postsocijalizm: doświadczenia słowiańskie)* przez Zagrzebską Szkołę Sławistyczną na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu w Zagrzebiu i działającego pod kierunkiem dr Mašy Kolanović. Udział w tym przedsięwzięciu wiązał się z rozwinięciem refleksji porównawczej na temat obecności dziedzictwa epoki socjalizmu w porządku pamięci

krajów pojugosłowiańskich i Polski. Bezpośrednim owocem podjętej współpracy z chorwackim ośrodkiem stał się rozdział *Ukus socjalizma. Uloga hrane u memorisanju kulture doba socjalizma u Poljskoj i postjugoslovenskim zemljama (Smak socjalizmu. Miejsce kulinariów w recepcji kulturze epoki socjalizmu)* zamieszczony w monografii *Komparativni postsocijalizam: slavenska iskustva*, opublikowanej przez gospodarzy projektu w 2013 roku. Owo komparatystyczne zestawienie praktyk upamiętniania i kulturowego recyklingu fenomenów socjalistycznej codzienności wykazało, że różnice, podobieństwa i zbieżności, które obserwować możemy w rejestrze kultury popularnej i świadomości potocznej (gdzie do głosu dochodzą także emocje i zmysły), silniej ujawniają ambiwalencję, złożoność i naturalną ewolucję recepcji spornej przeszłości aniżeli przekaz oficjalny, konstruowany z wyraźną intencją polityczną i podporządkowany określonej ideologicznej retoryce. Polityczne, oficjalne narracje, jakkolwiek uzurpują sobie prawo dysponowania doświadczeniem historycznym narodowych wspólnot, nie są w stanie wyczerpać jego wielowymiarowego potencjału sensotwórczego. Prace zaprezentowane na gruncie projektu dowodzą, że mimo widocznych różnic w podejściu do epoki komunizmu w poszczególnych krajach Jugosławii oraz w Polsce pamięć o tym doświadczeniu stanowi dynamiczny, zmienny układ odniesienia, w którym przeszłość z ogromną intensywnością powraca w symptomach i w fantazmatach, a tym samym opiera się i wymyka historycznie definiowanej prawdzie. Dekontekstualizowane i rekontekstualizowane zjawiska minionego czasu zyskują siłę o tyle, o ile są w stanie uczestniczyć w tworzeniu sensów terażniejszości, podstaw obecności w świecie i we wzmacnianiu poczucia własnej tożsamości zarówno w wymiarze zbiorowym, jak i indywidualnym.

Należy dodać, że moje zainteresowanie powyższą problematyką znalazło odzwierciedlenie również w postaci autorskich zajęć dydaktycznych – konwersatoriów *Seks, Tito i rock and roll – kultura Jugosławii drugiej połowy XX wieku* (2009/2010) i *Od mauzoleum do Cafe „Mumia”. Formy upamiętniania komunizmu w krajach Europy Środkowej i na Bałkanach* (2011/2012), a także wykładu *Pomazańcy, tyrani, idole – kultura władzy na Bałkanach* (2013/2014), przeznaczonych dla studentów Instytutu Sławistyki Zachodniej i Południowej UW.

b) Podjęta w monografii *Obraz władzy we władzy obrazu* próba rekonstrukcji jugosłowiańskiego, socjalistycznego spektaklu władzy skłoniła mnie do

sformułowania pytań o to, jakie miejsce i funkcje pełni w nim estetyzacja. Zagadnienie to wpisuje się w obszar zainteresowań antropologii polityki, która stawia sobie za cel określenie, w jaki sposób idiom polityczny wyraża się za pomocą pozornie niepolitycznych praktyk, instytucji oraz ideologii (Ted C. Lewellen, *Antropologia polityczna. Wprowadzenie*, Kraków 2010). Prowadzone przeze mnie w tym obszarze problemowym badania wykazały, że instrumentalizacja zabiegów estetyzacji, wykorzystanie ich sprawczości dynamizuje relacje pomiędzy sferą polityki i władzy a sceną czy też szerzej – kulturą artystyczną. Kwestia ta wydaje się tym bardziej aktualna i warta systematycznego namysłu, że doświadczenie wizualne i estetyczne dokonuje kolonizacji coraz rozleglejszych obszarów kultury. Na podstawie przeprowadzonych obserwacji i analiz udało się ustalić, że również w krajach postjugosłowiańskich wzrasta jego społeczne znaczenie oraz ugruntowuje się modelujący wpływ na myślenie o miejscu i zadaniach sztuki, m.in. znacząco zmienia rozumienie jej polityczności. Tym zjawiskom i problemom poświęciłam uwagę w takich artykułach, jak: *Spektakl total(itar)ny według Laibacha; Peryferie systemu, pogranicza teatru; Soma wobec ciała politycznego. Społeczno-polityczny kontekst jugosłowiańskiego performansu lat 70.; Gry w podmiot. Szkic o (wczesnej) twórczości Mladena Stilinovicia* (przyjęty do druku przez czasopismo „Slavia Meridionalis”, planowany termin publikacji: 2016 rok) oraz *Postjugosłowiański teatr pamięci w projektach wizualnych Bálinta Szombathyego i Jasminy Cibic* (przyjęty do druku w czasopiśmie „Balcanica Posnaniensia”, przewidziany termin publikacji: 2016 rok) (szczegółowe informacje bibliograficzne zał. 2.I.B). Wstępne konkluzje wynikłe z tych badań oraz kierunki dalszych poszukiwań przedstawiłam również w referatach konferencyjnych: *Politički i umetnički aspekt recepcije jugoslovenskih likovnih umetnosti u komunističkoj Poljskoj* (Belgrad 2014), *Nie-miejsce pamięci. O artystycznej recepcji władzy w socjalistycznej Jugosławii* (Poznań 2014), *Jugosłowiański komunizm z perspektywy badań kultury wizualnej* (Toruń 2014), *Postjugosłowiański „teatr pamięci”* (Zakopane 2015) (szczegółowe dane w zał. 2.IV). Zgromadzone materiały i obserwacje znalazły także zastosowanie podczas prowadzonych przeze mnie w ISZiP kursowych zajęć dydaktycznych pt. *Wiedza o sztuce Serbii* oraz w ramach autorskiego wykładu „*Bez tytułu*”. *Nowe praktyki artystyczne na Bakanach* (2014/2015). Podjęty temat relacji między sztuką i polityką zaowocował także działaniami praktycznymi. Jako konsultant merytoryczny uczestniczyłam w przygotowaniu wystawy serbskiego

i polskiego plakatu zaangażowanego (prezentowanej w dn. 2-21.06.2015 r., na Zamku Królewskim w Warszawie) oraz wzięłam czynny udział w towarzyszącym jej panelu dyskusyjnym (3.06.2015 r.), na którym wygłosiłam inicjującą debatę prelekcję pt. „Artywizm” w Serbii na początku XXI wieku. Wspomniane wydarzenia zostały zorganizowane przez Stowarzyszenie „Kulturalist”, ISZiP oraz Akademię Sztuk Pięknych w Warszawie jako pierwszy etap przedsięwzięcia artystyczno-naukowego pt. *Kulturalist: nowa sztuka i konteksty*.

c) Istotna część moich osiągnięć naukowych związana jest z problematyką historycznych i kulturowych związków Polski z krajami południowosłowiańskimi – Bośnią i Hercegowiną, Macedonią i Czarnogórą. Zarówno opracowania książkowe (bibliografie komentowane, systematyzujące dane bibliograficzne i archiwalne oraz zawierające studia na temat wybranych zagadnień), jak i artykuły stanowią pokłosie prac realizowanych pod kierunkiem dr hab. Krzysztofa Wrocławskiego prof. UW w ramach grantów badawczych *Polacy w Bośni, Polacy o Bośni* (1.09.1998–31.08.2001) oraz *Polska a Macedonia. Polska a Czarnogóra. Polska kultura w Macedonii. Polska kultura w Czarnogórze* (26.03.2004–25.03.2007). Realizacja tych przedsięwzięć była odpowiedzią na wzmożone zainteresowanie problematyką południowosłowiańską, stanowiące przede wszystkim reakcję na dramatyczny, długotrwały i złożony proces rozpadu Jugosławii. Podjęcie problematyki relacji polsko-południowosłowiańskich zostało podyktowane potrzebą dokumentacji polskiej recepcji aktualnych przemian politycznych, społecznych i kulturowych, a także chęcią ukazania kierunków jej ewolucji oraz historycznych i kulturowych uwarunkowań. Zwięzłe, zbiorcze prezentacje dokonań polskiej humanistyki z obszaru badań nad Słowiańszczyzną południową zostały opracowane w postaci trzech tomów (zał. 2.I.B). Zespół przygotował je zarówno z intencją poznawczą, jak i z myślą o zastosowaniach pragmatycznych. Prace te mogą być traktowane jako impuls oraz przewodnik w dalszych badaniach z tego zakresu. Są kompendiami użytecznymi dla badaczy reprezentujących różne dziedziny nauk humanistycznych i społecznych, a także mającymi inicjować i inspirować popularyzację wiedzy o krajach regionu południowosłowiańskiego. Wydana jako owoc pierwszego projektu książka *Polacy w Bośni – Polacy o Bośni* została wyróżniona przez kapitułę Nagrody im. Jerzego Skowronka w ramach konkursu na książkę historyczną „Klio” w 2004 roku.

Prace nad wspomnianymi kompendiami zainspirowały mnie do dalszych, kontynuowanych już indywidualnie badań poświęconych przekazom polskich podróżników z wypraw na słowiańskie Bałkany. W referatach konferencyjnych oraz artykułach dotyczących tych relacji koncentrowałam się na zagadnieniach związanych z percepcją i deskrypcją kulturowej inności. Starłam się dociec ideologicznej motywacji sądów formułowanych przez interesujących mnie autorów na temat kulturowej, cywilizacyjnej i wyznaniowej specyfiki społeczności zamieszkujących region Bałkanów, a także na podstawie zapisów podróży zrekonstruować proces formowania się „wyobraźni antropologicznej” na przełomie XIX i XX wieku. W tekstach: *Obraz stosunków międzywyznaniowych w Bośni i Hercegowinie w zapisach z podróży ks. Marcina Czerwińskiego*; *Tatuaż w komunikacji międzykulturowej w Bośni i Hercegowiny końca XIX wieku*; *Jak leczyć migrenę, czyli w o wizerunku Czarnogórców w polskim piśmiennictwie popularnym przełomu XIX i XX wieku*; *Wyprawy do źródeł czasu: obraz Czarnogóry w polskich relacjach podróżniczych z XIX wieku*; *Teatr w drodze – Skrb i uteha oraz Reduta objazdowa wobec formuły teatru wędrownego* analizowałam podróżniczy dyskurs po to, by wskazać strategie dominujące w wysiłku konstruowania obrazu kultur Słowiańszczyzny południowej oraz by prześledzić sposoby jego użycia dla celów naukowych, politycznych, ideologicznych i artystycznych. Problematyka ta wpisuje się w nurt zainteresowań komunikacją międzykulturową, stanowiącą, w moim przekonaniu, horyzont badań z zakresu slawistyki południowej. Jej wartość jako dyscypliny otwartej na nowe, podyktowane przeobrażeniami humanistyki wyzwania upatruję w percepcji poszczególnych kultur, literatur, języków narodów, grup etnicznych i wyznaniowych właśnie w relacji do innych – tych bliskich, sąsiedzkich, ale też tych dalszych, w ten czy inny sposób rzutujących na kondycję i rozwój podmiotowości poszczególnych społeczności słowiańskiego Południa. Wydaje mi się, że tylko tak usytuowana współczesna slawistyka może nadać idei spotkania czy dialogu kultur (często prowadzanej, np. w mediach, do sentymentalnie brzmiącego postulatu) solidny kontekst teoretyczny, może również czynić z niej podstawę programów i praktyki dydaktycznej.

Przygotowaniem do takiego rozumienia postawy badacza i nauczyciela jako „tłumacza” kultur była dla mnie współpraca z Teatrem Wiejskim „Węgajty”, którą rozpoczęłam jeszcze w ramach specjalizacji „Animacja kultury” podczas studiów

magisterskich w Katedrze Kultury (dziś Instytut Kultury Polskiej) na Wydziale Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego. Udział w organizowanych przez zespół warmińskiego teatru warsztatach aktora-badacza terenowego oraz wyprawach etno-artystycznych, realizowanych na Mazurach i Warmii, w Beskidzie Niskim oraz na Białorusi, uświadomiły mi rolę praktyki artystycznej w procesie rozumienia i prezentacji innych niż własna społeczności i kultur. Ten typ pracy łączącej zaangażowanie badawcze i animacyjne kontynuowałam m.in. w roku akademickim 2007/2008 w formie projektu naukowo-dydaktycznego *Slawista w przestrzeniach kultury*, finansowanego z Funduszu Innowacji Dydaktycznych Uniwersytetu Warszawskiego. Projekt ten, którym współkierowałam wraz z dr Jerzym Molasem i dr Anną Kobylińską, był realizowany z instytucjami nauki i kultury z Polski, Czech, Słowenii, Serbii, Bośni i Hercegowiny oraz Macedonii, obejmował cykl wykładów, warsztatów i staży zagranicznych przeznaczonych dla studentów Instytutu Sławistyki Zachodniej i Południowej. Doświadczenia wyniesione ze współpracy z Teatrem Wiejskim „Węgałty” dały także asumpt do podjęcia tematu zainteresowań polskiego teatru na Bałkanami oraz przykładami jego obecności w tym regionie. O tym traktują opublikowane przeze mnie artykuły: *Somatic Memory in the Laboratory of Theatre; Teatr jako przestrzeń polsko-macedońskich spotkań kulturalnych; „Może tam kiedy boga Dionizosa wzywano...”. Wyprawy artystyczno-badawcze na Bałkany polskich teatrów poszukujących; Teatr jako przestrzeń praktykowania humanistyki (Jerzy Grotowski i Teatr Laboratorium na Belgradzkim Międzynarodowym Festiwalu Teatralnym)* (szczegółowe dane bibliograficzne w zał. 2.I.B).

Prowadzone przeze mnie aktualnie prace badawcze są efektem praktykowania sławistyki oraz namysłu nad tą dyscypliną w różnych układach intelektualnych. Studia sławistyczne uważam za otwartą, dynamiczną i podatną na interdyscyplinarność przestrzeń, nie tylko chętnie absorbującą nowe tendencje w humanistyce, lecz także mogącą stymulować ich rozwój. Różnorodność tematyczna i metodologiczna współczesnych badań sławistycznych skłania, w moim przekonaniu, do stałego poszerzania horyzontu zainteresowań, do ciągłych przewartościowań własnych osiągnięć i perspektyw badawczych, do dialogu z innymi kierunkami w naukach humanistycznych i społecznych, innymi słowy zachęca do intelektualnej mobilności.

Podsumowując, chciałabym zwrócić uwagę na różnorodność podejmowanych przeze mnie działań. Centrum stanowią badania naukowe, których efektem nie tylko są liczne publikacje w specjalistycznych czasopismach i monografiach, mają one także przełożenie na moją pracę dydaktyczną, organizację konferencji, przedsięwzięcia popularyzatorskie. Aktywnie uczestniczę w pracach administracyjnych i organizacyjnych na Wydziale Polonistyki UW oraz w macierzystym Instytucie Slawistyki Zachodniej i Południowej UW. Współpracuję z ośrodkami naukowymi i kulturalnymi w kraju i za granicą, recenzuję artykuły dla czasopism naukowych oraz opiniuję wydawniczo opracowania książkowe. W sumie na mój dorobek naukowy składają się 2 monografie autorskie, 3 książki pisane we współautorstwie, współredakcja 6 tomów zbiorowych, 49 artykułów naukowych (w tym 8 we współautorstwie, 5 haseł słownikowych i 2 sprawozdania), udział w 5 projektach badawczych (3 krajowych, 2 zagranicznych), organizacja 6 konferencji naukowych (międzynarodowych i krajowych), udział w 29 konferencjach naukowych (w tym 8 zagranicznych), 12 przekładów tekstów naukowych na język polski z języków macedońskiego, serbskiego i francuskiego.

